

ROTTERDAMSE PENNINGEN

door MR. F. J. BREVET

ER zijn de laatste twintig jaren in Rotterdam een aantal penningen geslagen en gegoten en het is de moeite waard ons rekenschap te geven van de inventaris en van de wijze waarop zij tot stand kwamen.

Het begon met de Van Oldenbarnevelt penning. In de dertiger jaren werd mr. W. Nolst Trenité voorzitter van de afdeling Rotterdam van het Nederlands Kunstverbond. Het was hem opgevallen dat het Gemeentebestuur van Rotterdam bij begroetingen en jubilea met lege handen kwam. Een stadspenning zou daarvoor de oplossing zijn. In overleg met burgemeester Drooglever Fortuyn en de archivaris mr. H. C. Hazewinkel, viel de keuze op de naam, en derhalve ook op de beeldenaar, van Johan van *Oldenbarnevelt*, de pensionaris in dagen van spanning. Willem van Henegouwen, die de stadsrechten gaf, jonker Frans en Zwartjan vielen af, omdat hun namen niet zo tot de verbeelding spraken. Evenzo Erasmus, die met het bestuur der stad niet van doen had; Van Hogendorps naam was te modern.

Contact werd gezocht met Han Richters, een veelbelovend jong beeldhouwer. Hij ontwierp een penning met de beeltenis van Oldenbarnevelt, naar het enig bekend voorbeeld van Houbraken. Achter het hoofd is een aanduiding van de Maas met stadsdriehoek en St. Laurenskerk, herinnerende aan degenen die in het uiterwaard de havens liet graven. Rond het hoofd een zin, die mr. Hazewinkel vond in de briefwisseling van de Raadspensionaris met de gezant van de Vereenigde Nederlanden in Londen op een vraag om geldelijke steun: „God gaf ons geen mijnen van goud of zilveren bergen. Hij gaf ons de middelen der trafique en de negotiatie”, tekst waar doorheen het antwoord speelt, dat Petrus en Johannes gaven aan de bedelaar bij de schone poort, toen zij voor het eerst na de kruisiging weer naar de tempel gingen. Aan de keerzijde het stadswapen; rivier met dukdalf, waarop meeuwen, meeuwen die later een rol spelen in het vierregelig vers van Clara Eggink op het monument voor het stadhuis; voorts drie mannen die samen iets torsen; een eikenblad als teken van hulde; alles omringd door een zin van Jan Prins, speciaal voor de penning ge-

maakt: „Zal de gemeenschap leven, dan moet de mens zich geven”.

De breedte is 7 cm. De penning wordt geslagen bij 's Rijks Munt. De Gemeente gaf hem in brons aan:

D. G. van Beuningen,
Dr. J. C. J. Bierens de Haan,
J. Brautigam,
Dr. C. H. v. d. Leeuw,
Mr. K. P. van der Mandele,
H. J. G. ter Marsch,
Dr. H. W. Mouton,
Mr. P. J. Oud,
Dr. ir. J. A. Ringers,
W. v. d. Vorm.

Na het bombardement heeft de Stichting 1939 een aantal mensen willen bedanken voor de moeite, die zij zich hadden gegeven bij de uitdeling van kleding. Gezien het goede resultaat bij het maken van de Van Oldenbarnevelt penning kreeg Han Richters wederom een opdracht voor een penning. De voorkant vertoont *St. Maarten* te paard, die zijn mantel in tweeën snijdt om een naakte te bedekken en daaromheen in het Latijn de zin uit het sociaal programma van Johannes de Doper, te vinden in Lucas III, vers 11: „qui habet duas tunicas det non habenti”. „Wie twee rokken heeft, dele hem mede, die geen heeft”. Aan de achterzijde slechts de woorden: „De Stichting Rotterdam 1939 voor bewezen diensten gedurende de dagen na 14 mei 1940”. Brons, breedte 4½ cm.

De oorlogsjaren brachten stilte. De dingen waarover wij ons in die dagen nog verheugden en die aanleiding tot penningen zouden hebben gegeven, waren niet de dingen waarover de machthebbers zich verheugden. Gelukkig kennen wij uit die dagen geen andere kunstprodukten dan enkele zinken munten en wat postzegels met Germaanse tekens.

Het eerste wat na de oorlog in Rotterdam aanleiding gaf voor een penning was de opening van de *Schouwburg*. Met voortvarendheid werd dit, gedurende de oorlog „ondergedoken” bouwwerk (de palen in de grond en de requisieten in de kelder van de Rotterdamsche Bank) onder de bezielende leiding van dr. J. Ph. Backx

afgemaakt. 10 januari 1947 had de opening plaats en ter gelegenheid daarvan werd een door Mari Andriessen ontworpen penning van 6 cm geslagen. Aan enkele medewerkers werd hij uitgereikt en voorts tegen betaling voor liefhebbers beschikbaar gesteld. De voorzijde stelt voor een vrouw in peplos met zwaard. (Electra, die de dood van haar vader zal wreken?). Daaromheen het woord van Vondel: „De bouwkunst bloeit in 't midden van 't gevecht en opent schouwburg en tonelen”. Aan de keerzijde een Muze met lier en masker in de hand en naast de datum 10 januari 1947 de woorden: „De Rotterdamsche Kunststichting aan de Bouwcommissie van de Rotterdamsche Schouwburg”.

Met het tot stand komen van de Rotterdamse Kunststichting, die na de oorlog van Gemeentewege werd opgericht, was de Maecenas gevonden, die op zou kunnen komen voor het honorarium voor de ontwerpers en de bijkomende kosten voor de vervaardiging van penningen. Zij beschikt over ruimere middelen, dan het eerder genoemde Kunstverbond. Bij werken van kunst, hoe onaanzienlijk ook, is naast het scheppende element van opdrachtgever en uitvoerder, toch altijd nog de hindernis te nemen van de onvermijdelijke kosten.

Bij de Stichting leefde al vroeg de wens om zelve over enkele penningen de beschikking te kunnen krijgen. Voor het stimuleren en honoreren van de kunst zou de uitreiking van penningen een onmisbaar element blijken. Men verlangde een penning voor niet-kunstenaars, die zich voor de kunst verdienstelijk maakten (Maecenaar); voor kunstenaars, die een groot kunstwerk tot stand hadden gebracht; voor kunstenaars die jarenlang trouw hun aanleg hadden gevolgd en de kunst waren blijven dienen (jubilarissen). Dit waren zo de eerste drie categorieën waarvoor penningen werden gevraagd. Gemakshalve kregen de penningen namen. Die van de *Maze* voor het Maecenaar; die van de *Rotte* voor de grote kunstenaar; die van de *Leuve* voor de jubilaris.

Aan drie beeldhouwers, Hans Petri, Hank Hans en Han Richters, werden de projecten voorgelegd. Zij mochten kiezen en het was een gelukkige omstandigheid dat zij ieder een ander project kozen. Een nadere datum werd afgesproken en zij waren alle drie present in de commissiekamer van het Museum Boymans. De ontwerpen verrasten het bestuur van de Kunststichting. Een afspraak werd gemaakt met jhr. Von Weiler van de N.V. Koninklijke

Begeer en te Voorschoten werden in juli 1950 niet zozeer spijkers met koppen als wel penningen geslagen.

Petri maakte een byzantijnse figuur met uitgestrekte handen, vier vogels voedend. Studium et Cura is de tekst, doelende op de toewijding en de zorg van den Maecenas. Aan de keerzijde de letters R.K.S. en een opstijgende vogel. (Maze).

Han Richters maakte een paard met ruiters met de woorden Forma et Vigor, schoonheid en kracht. Aan de keerzijde een viertal figuren die de verschillende kunsten beoefenen. (Rotte).

Hank Hans maakte een zittende, peinzende vrouwenfiguur, die aan de kunst haar volle aandacht geeft. De tekst luidt: Ingenium et Ardor, aanleg en ijver. De andere zijde vertoont de bij, als teken van de ijver. (Leuve).

Alle drie de penningen zijn 7 cm breed. Die van Petri en Hank Hans worden geslagen, die van Richters is een gietpenning. Zij werden tot nog toe uitgereikt aan:

Penning van de Maze:

D. G. van Beuningen,
Mejuffrouw I. M. van Dugteren,
M. van Eekeren,
Mr. J. R. Goddard,
C. H. Honig,
D. Hoogendijk,
D. A. van Krevelen,
Mevrouw A. Lycklama à Nijenholt-Staab,
Mr. K. P. van der Mandele,
Phs. van Ommeren,
Mr. P. J. Oud,
J. van Tilburg,
E. Warffemius,
de schenker van het
„Monument voor een verwoeste stad”.

Penning van de Rotte:

Herman van der Horst,
Ossip Zadkine.

Penning van de Leuve:

H. Altink,
J. van Elsäcker,
Ed. Flipse,
Mevrouw M. C. Grimberg-Huyser,
P. van den Kerkhoff,
G. D. Labots,
Mevrouw Corry Lievens,
Herman Mees,
Theo van der Pas,
Marius Richters,
René Sleeswijk,
F. Timmermans,
P. Verdoes,
Mevrouw Jo Vincent,
Jos. Vranken,
Mevrouw Hans de Vries-Snoek.

Naast dit drietal was het gewenst over een penning te beschikken die aangeboden zou kunnen worden aan buitenlandse gasten, zoals bij voorbeeld Museum-directeuren, die bijdroegen aan het slagen van tentoonstellingen door het afstaan van waardevolle stukken. Loukie Metz maakte een grote penning van 14¹/₂ cm. Hij wordt gegoten door Susse in Parijs, die ook het beeld van Zadkine heeft gegoten.

Op de voorkant *Erasmus*, in profiel, schrijvende. Achter hem de woorden: „regnat qui libere vivit ex animi sui sententia”. „Hij is koning, die vrij uit leeft naar eigen geestelijke smaak”. Prof. dr. J. N. Bakhuizen van den Brink te Leiden vond deze zin in het convivium religiosum, gesprekken van Erasmus bij Frobenius in Basel, te vinden in de colloquia van 1522. De keerzijde een riviergezicht met Hermes, de spreuk van de stad in het Latijn, *Vulnere Fortior*, de oorspronkelijke tekst van het nu gangbare *Sterker door Strijd* en wederom in het Latijn de naam van de Kunststichting, vertaald door dr. M. J. Pattist, destijds rector van het Erasmiaans Gymnasium: „Collegium Artibus Tuendis Roterodamense”.

De Erasmus plaquette werd uitgereikt aan:

Jean Verrier,
J. P. Garnier,
Dr. A. M. Reuschenbach,
Mevrouw dr. M. Baerlecken,
M. J. E. Fincke.

Toen in 1953 de *Verwoeste Stad* van Zadkine werd aangeboden was er aanleiding dit feit in een penning vast te leggen. Er moest snel gehandeld worden. Ian Pieters maakte als voorkant het stadsplan met het beeld er overheen en aan de keerzijde een haan als drieledig zinnebeeld. „De „Gallische” haan voor maker en gieter, de „rode” haan voor de verwoesting en de „victorie kraaiende” haan voor de bevrijding. Als tekst: De stad werd geschonden, uit honderden monden werden gebeden gezonden, maar die het doorstonden, in trouw gebonden, hebben de vrijheid hervonden; Gods plan is niet te doorgronden. De letters werden wegens gebrek aan tijd niet door de auteur ontworpen. Afslagen van 7 cm breed werden aan enkelen uitgereikt in zilver en zijn voorts te koop, voor f 7,50 per stuk, in brons. Er werden tot nog toe 310 exemplaren geplaatst.

In 1955 gaf de Rotterdamse Kunststichting opdracht aan Ian Pieters tot het maken van een penning, die zou kunnen worden gebruikt ter gelegenheid van de onthulling van het monument voor de gevallen. De kunstenaar modelleerde het beeld van Mari Andriessen aan de voorzijde, terwijl de keerzijde werd voorzien van een tekst die als volgt luidt: „Komt mede gij die hebt geleden, treedt heden met mij in de vrede”. Deze tekst suggereert het gesprek dat gaande is tussen vier personen van het monument. De penning is tenslotte niet uitgereikt bij de onthulling. Slechts een tiental exemplaren werd aangemaakt voor de bestuursleden van de stichting Herrijzend Rotterdam (Monumenten Commissie).

Ten behoeve van de heropening van het *Historisch Museum* in juni 1953 werd in opdracht van de Rotterdamse Kunststichting een penning ontworpen door Ian Pieters. Aan de voorzijde is afgebeeld de kop van A. Hoynck van Papendrecht die van 1910–1929 directeur was. Aan de achterzijde is afgebeeld het silhouet van het Museum. Hij werd uitgereikt aan de Raad van Toezicht, waarvan voorzitter is de heer J. U. Schilthuis. Het is een bronzen gegoten penning van 9¹/₂ cm.

Er was nog een groep kunstenaars die voor het belonen met een penning op een bijzondere behandeling aanspraak kon maken. Het zijn de kunstenaars die een kunstwerk doen leven, zoals dirigenten en acteurs. Het zijn als het ware herscheppers. Voor hen maakte Petri een penning, waarop de woorden: „*Herscheppend schep ik*”. En binnen die woorden een tweetal fluitisten, die als het ware elkaar nafluiten. Op de achterzijde de woorden: „Aangeboden door de Rotterdamse Kunststichting aan hen die door hun kunst een kunstwerk deden leven”. Het is een gietpenning, breed 7 cm. Hij werd uitgereikt aan:

Ed. van Beinum,
Ed. Flipse,
Mevrouw Charlotte Köhler.

Het Leidse Universiteitsfonds wendde zich tot de Kunststichting. Ter gelegenheid van het lustrum van 1955 der Leidse Academie was een penning op zijn plaats. Van de verschillende mogelijkheden, de gevel van de Academie, de tinnen van de Pieterskerk, de beeldenaar van *Willem van Oranje*, werd de laatste gekozen. Als tekst aan de achterzijde werd een zin overgenomen uit de brief van de Prins aan de Staten van Holland van 28 december 1574, waarin hij hun de oprichting der Universiteit aanbeveelt en die als Stichtings-oorkonde wordt beschouwd: „Tot een vast stuensel ende onderhoudt der vrijheyte ende goede wettelicke regeringe des lants”. De Rotterdamse Kunststichting honoreerde de beeldhouwer Petri. Het Universiteitsfonds betaalde de aanmaak. Begeer sloeg en slaat hem op 6¹/₂ cm in brons. Twee exemplaren werden in zilver aangemaakt. Zij werden op 8 februari 1955 uitgereikt aan:

Prof. jhr. mr. dr. W. J. M. van Eysinga,
Ere-Voorzitter van de Universiteitsraad

en aan:

Prof. dr. J. N. Bakhuizen van den Brink,
Rector Magnificus, in dat jaar.

De penning werd en wordt verkocht ten bate van het Fonds voor f 10,— per stuk. Er werden tot nog toe 158 exemplaren geplaatst.

Pierre Bayle, de beroemde criticus uit de 17de eeuw, te Rotterdam woonachtig, leende zijn naam aan een penning die wordt uitgereikt aan hen die uitblinken op het gebied van de dagblad-critiek. De penning is van Cor van Kralingen die op de voorzijde de geleerde laat zien met de veder in de hand en de jaartallen 1647 tot 1706. Aan de keerzijde lezen wij de woorden: „Ne croiez pas que je me vante de n'avoir rien dit que de vrai; je ne garantis que mon intention, et non pas mon ignorance”. „Denk niet dat ik er mij op doe voorstaan, dat ik niet anders gezegd heb dan wat waar is; ik sta slechts in voor mijn mening en niet voor mijn onkunde”.

Het is een gietpenning breed 8 cm en hij werd uitgereikt aan J. J. Vriend, architect en L. J. Jordaan, filmcriticus.

Er was een penning nodig, zonder bepaald doel, die de Rotterdamse Kunststichting zou kunnen gebruiken om van haar belangstelling te doen blijken bij feestelijke gelegenheden of heuglijke gebeurtenissen. Deze penning werd ontworpen en uitgevoerd door Willem Verbon. Hij koos daartoe, archaïserend, het beeld van *Willem van Henegouwen*, die de stad haar rechten gaf in 1328 en aan wiens wapenschild de vier leeuwen van het Rotterdamse wapen zijn ontleend. Ook dit is een gietpenning van 8 cm breedte. Hij werd o.m. uitgereikt aan de prijswinnaars van welsprekendheidswedstrijden te Antwerpen, georganiseerd voor de middelbare schooljeugd.

Van de zijde van het *Erasmiaans Gymnasium* kwam de wens op om aan zijn leerlingen die met goed gevolg de school verlieten, een aandenken mede te geven. In Gouda geschiedt dit met een gouden penning. Curatoren voelden voor het denkbeeld en brachten de middelen bijeen om de matrijs te laten maken. Petri, daartoe aangezocht door de Rotterdamse Kunststichting, beeldde Erasmus uit op de fijne wijze zoals wij dat van deze kunstenaar gewend zijn. De voorzijde draagt naast het profiel van Erasmus de woorden: „In adolescentes bonae spei”. „Aan jeugdigen van wie veel verwacht wordt”. En de achterzijde een uit de vrijheidstuin zich vruchtbaar uitspreidende boom met vruchten die gemerkt zijn: Q(uod) F(elix) F(austum) F(ortunatumque) S I T. Daaromheen de woorden: „Curatores gymnasii erasmiani patroni ipsius verbis haec insignia distribuerent”. „De Curatoren van het Erasmiaans Gymnasium reikten deze eretekenen uit met de woorden van den

patroon". De rector dr. J. M. Hoek verzorgde deze teksten. In 1957 werd deze penning voor het eerst uitgereikt aan alle eind-examinandi. De naam en het jaartal komen in de rand. Breedte 5 cm.

Ook Hank Hans kreeg wederom de gelegenheid een penning te ontwerpen. Deze is bestemd om te worden uitgereikt aan de deelnemers aan het jaarlijks *bloemencorso*. De penning vertoont een zeemeermin in bloemenkrans.

Naast al deze vanwege de Rotterdamse Kunststichting bezorgde penningen bestaat er ook de penning van de *Kamer van Koophandel*.

Toen in de mei-dagen van 1940 het oude beursgebouw vernietigd werd en daarmee eigenlijk ook alles, wat onze Kamer van Koophandel aan boeken en boekenkasten, aan dossiers en documenten, aan prenten, portretten en papieren bezat, in vlammen opging, werd óók het metalen zegel der Kamer in het vuur versmolten; het werd niet teruggevonden.

De vraag was toen of men het oude embleem weder als „sigillum” zou aanvaarden, of dat men een nieuw zou scheppen, geïnspireerd door de gebeurtenissen van het ogenblik.

Het oude was wat gecompliceerd, maar wèl volledig want alles stond erop: schepen en kranen, fabrieken en opgestapelde goederen; voorts de hele aardbol, schijnbaar getorst door de leeuwen van het Rotterdamse wapenschild dat dit alles bedekte. Het is niet bekend uit welke tijd dit zegel stamde, maar een historische achtergrond blijkt het toch niet te hebben gehad.

Voor een nieuw zegel lagen de elementen voor de hand. Men kan ze óók terugvinden in één van de aandoenlijke verzen van onze stede-dichter Jan Prins: de Stroom.

„Maar een ding viel niet te verwoesten:
de in de zon stralende rivier”.

Het moest dus worden allereerst: onze stroom, onze rivier, de Maas; dan het anker, teken van onze onverwoestbare hoop en bovendien: de twee planeten Jupiter en Saturnus die in de mei-dagen van veertig zó dicht bij elkaar stonden als in geen tweehonderdveertig jaar voorkomt. Daarmede zou op zinnebeeldige wijze worden vastgelegd het tijdstip van de geboorte van het wapen.

En zo is het dan heraldisch uitgedrukt, als volgt geworden.

Een fond (achtergrond) voorstellende de rivier in verschillende banen, afwisselend sinopel (groen) en zilver (wit), gedekt door een geklaard anker in goud (geel) en gekroond door twee sterren, eveneens in goud.

In het randschrift staan nu de woorden: Kamer van Koophandel voor Rotterdam. De penning werd voor het eerst uitgereikt in 1949. De matrijs ligt bij de Koninklijke Begeer te Voorschoten. De ontwerper is Dirk Nijland. Hij wordt uitgereikt in goud, zilver en brons. In zilver werd hij uitgereikt bij jubilea van leden van de Kamer van Koophandel (25-jarig lidmaatschap), plechtige herdenkingen andere Kamers van Koophandel (100-jarig bestaan e.d.), enkele tentoonstellingen; bij afscheid autoriteiten e.d. Voorts in brons, aan beambten bij 25-jarig jubileum en bij enkele tentoonstellingen voor meest geslaagde inzending. De uitreiking in goud had in totaal vier maal plaats en in zilver totaal veertig maal.

Ter gelegenheid van de veertigste verjaardag van de *Rotterdamse Scheepshypotheekbank* werd een penning geslagen met aan de voorzijde het portret van de oprichter mr. W. C. Mees waaromheen de woorden: „Tenax et justus propositi vir” en aan de keerzijde het gezicht op de rivier vanaf het kantoor van de Vennootschap aan de Oosterkade. Pol Dom is de maker. 8 cm.

Ter gelegenheid van de E'55 werd door de Rotterdamse Kunststichting aan Ian Pieters opdracht gegeven voor het vervaardigen van een penning. Aan de voorzijde staat het E'55 „merk”; aan de achterzijde de woorden: „Opdat uw daad een daad zij in dienst der gemeenschap”. De penning werd als blijk van waardering geschonken aan de leden van het Dagelijks Bestuur dezer tentoonstelling en aan de organisator. Voorts werd hij aan het Bestuur ter beschikking gesteld, die hem bij voorkomende gelegenheden als bijzondere onderscheiding uitgereikt heeft.

De Nieuwe Rotterdamsche Courant beschikt over een penning, die ontworpen werd en geslagen wordt bij Begeer in Voorschoten. Deze wordt uitgereikt in goud, zilver en brons in een formaat van 6 cm en een van 3,5 cm middellijn bij de feestelijke gelegenheden.

Door mevrouw Louki Metz werd in opdracht van de Rotterdamse Kunststichting de z.g. „Zwart Jan” penning ontworpen die uitgereikt zal worden – nog niet is – aan hem of haar „die in geladen woorden zinvol schreef over Rotterdam”. Deze tekst staat

op de achterzijde, terwijl op de voorzijde de figuur van Zwart Jan te paard is afgebeeld.

Voor de Stichting „*Paul Nijgh-penning*” maakte Willem Verbon de penning van die naam. De penning kan worden uitgereikt aan Rotterdamse ingezetenen, mannen of vrouwen, die op sociaal-cultureel gebied, hetzij beroepsmatig, hetzij honorair, werkzaam zijn of zijn geweest en zich daarin bijzonder hebben onderscheiden.

Hun werkzaamheden dienen gedurende een reeks van jaren te zijn verricht. Zij moeten getuigen van creatieve geest, oorspronkelijkheid, leiderschap en doorzettingsvermogen.

De voorzijde laat het portret zien van Paul Nijgh, die in 1949 overleed. Aan de Keerzijde een van zijn uitspraken: „Niet wie gij zijt maar wat gij zijt”.

Hij werd uitgereikt aan:

Mejuffrouw I. M. van Dugteren,
H. H. Kraan,
Ds. J. M. van Krimpen,
Pater R. A. A. M. Kwanten
en aan
A. J. Van der Vlerk.

Dit zal nog niet het einde zijn. Wij rekenen met de mogelijkheid dat wij belangrijke penningen hebben vergeten. Te vermelden is ook dat het ontwerpen van penningen niet ieders werk is. Verschillende pogingen moesten door de daarvoor aangewezen commissie van de Kunststichting worden afgekeurd.

Wij mogen tevreden zijn over hetgeen er gepresteerd is en de tijd zal niet ver meer zijn wanneer er een penning zal moeten worden gemaakt om te worden uitgereikt aan de Rotterdammer die de beste penning maakte in de afgelopen kwart eeuw.

Voor het tot stand brengen van een penning zijn vele samenwerkende factoren nodig. Dat is in de eerste plaats de gelegenheid die de geesten aanspoort. Voorts degeen in wie de geest wakker wordt en de penning bedenkt. Dan is er de schrijver van de tekst en daarnaast de beeldhouwer. Tenslotte degeen die de kunstenaar honoreert naast degeen die de matrijs betaalt, gevolgd door degeen die de afslag voor zijn rekening neemt. Aan deze samenwerking heeft het in Rotterdam gelukkig niet ontbroken.

30. Penning van de Maze. 31. Penning van de Rotte. 32. Penning van de Leuve

33. Paul Nijgh penning

34. Teunis Herman Philips.
Foto naar een litho